

Čestice u suvremenim gramatičkim opisima

Perić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:172483>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i
engleskog jezika i književnosti

Petra Perić

Čestice u suvremenim gramatičkim opisima

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Katedra za suvremeni hrvatski jezik
Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i
engleskog jezika i književnosti

Petra Perić

Čestice u suvremenim gramatičkim opisima

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 9. rujna 2019.

Petra Perić, 0122223193

ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Tema je ovog završnog rada opis čestica – nepromjenjive vrste riječi kojom se izražava govornikov stav prema onome o čemu se govori s obzirom na njegovo znanje, osjećanja i želje. Cilj je rada opisati čestice u suvremenim hrvatskim gramatičkim priručnicima i rječnicima te prikazati sličnosti, odnosno razlike u opisima. Prikazat će se kako opisi uvelike ovise o stupnju obrazovanja korisnika kojima su gramatike namijenjene. Opisom čestica u različitim suvremenim gramatikama objasnit će se razlike u pristupu česticama, ali i modalnim riječima te poštapalicama. Neujednačenosti opisa potvrdit će se i razlikama u rječničkim opisima.

Ključne riječi: čestice, modalne riječi, suvremene hrvatske gramatike, suvremeni hrvatski rječnici

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. SUVREMENI GRAMATIČKI OPISI ČESTICA	7
2.1. <i>Školska gramatika hrvatskoga jezika</i> , S. Ham (2009.).....	8
2.2. <i>Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje</i> , S. Težak i S. Babić (2009.)	9
2.3 <i>Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta</i> , J. Silić i I. Pranjković (2005.)	11
2.4. <i>Hrvatska gramatika</i> , E. Barić i dr. (2005.)	15
2.5. <i>Praktična hrvatska gramatika</i> , D. Raguž (1997.)	16
2.6. <i>Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika</i> S. Babić i dr. (2007.)	19
3. USPOREDBA OPISA ČESTICA U SUVREMENIM GRAMATIKAMA.....	21
4. OPISI ČESTICA U SUVREMENIM RJEČNICIMA HRVATSKOGA JEZIKA	26
4.1. Usporedba rječničkog pristupa opisu čestica u odnosu na gramatički.....	30
5. ZAKLJUČAK	31
6. LITERATURA	32

1. UVOD

U radu će biti riječi o opisu čestica, partikula ili riječca u suvremenim gramatikama i rječnicima hrvatskoga jezika. Čestice se opisuju kao nepromjenjiva vrsta riječi kojima se izriče govornikov stav prema nečemu, a završni će rad obuhvatiti šest suvremenih gramatičkih opisa te njihovo poimanje čestica, riječca ili partikula. Redoslijed obrađenih gramatika u seminaru bit će prema njihovoj namjeni. Tako će se ponajprije obraditi gramatike namijenjene osnovnoškolskom obrazovanju. U tu skupinu gramatika pripadaju *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham (2012.) te *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje* autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića (2009.). Nadalje se obrađuju gramatike za srednjoškolsko obrazovanje, odnosno gramatike namijenjene učenju hrvatskoga jezika u gimnazijama te na visokim učilištima, a to su *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i suradnika (2005.) te gramatika Josipa Silića i Ive Pranjkovića pod nazivom *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta* (2005.). Obradit će se potom *Praktična hrvatska gramatika* (1997.) koju je Dragutin Raguž prvenstveno namijenio „strancima“ sa osnovnim znanjem hrvatskoga jezika, a posljednja će opisana biti gramatika pod nazivom *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* autora Stjepana Babića i dr. (2009.). Posljednja navedena gramatika opisna je gramatika pisana sa znanstvenog stajališta o hrvatskome jeziku.

Ovakav redoslijed prikazat će razvoj gramatičkog opisa, odnosno očekujem da će ovaj završni rad prikazati kako se znanje o česticama proširuje od osnovnoškolskog pa do visokoškolskog obrazovanja, a ujedno će i prikazati temeljne razlike u pristupu opisivanja čestica. Temeljne razlike gramatičkih opisa bit će opisane u glavnom dijelu završnog rada, a potom će se ukratko i prikazati opis čestica u suvremenim hrvatskim rječnicima.

Suvremeni hrvatski rječnici korišteni u radu su: *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Birtić i dr. 2012.), *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda Miroslava Krležje (Šonje 2000.) i *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (2004.). Takvim će se uvidom provjeriti kako su opisane čestice u suvremenim hrvatskim rječnicima te će se objasniti razlike opisa na temelju definicije čestica, riječca ili partikula i na opisu jesno-niječnih čestica. Potom će se iznijeti kratak osvrt na razlike opisa u suvremenim gramatikama i u suvremenim rječnicima.

Na kraju će se iznijeti zaključak u kojem će se kratko prikazati ishod rada, odnosno temeljne razlike opisivanja čestica u različitim suvremenim gramatikama i rječnicima.

2. SUVREMENI GRAMATIČKI OPISI ČESTICA

Definicije čestica, kakve su u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika, razlikuju se od onih koje su se rabile u starijoj literaturi. Pod nazivom *čestice*, kako piše Simeon, podrazumijevala su se tri značenja: 1. sve pomoćne riječi; 2. pomoćne riječi, ali bez pridjevskih priloga i uzvika te 3. čestice u užem smislu, odnosno „riječce koje se ne mogu ubrojiti ni u jednu od tradicionalnih devet vrsta riječi“ (Simeon 1969: 191). Dakle, možemo zaključiti kako definiciju čestice ne možemo ograničiti samo na jednu vrstu riječi. U korist toj tvrdnji Pranjković primjerice kaže: „Prilozi i partikule toliko su međusobno slični da ih je najteže razgraničiti. S jedne bi se strane među partikule mogli svrstati svi gramatikalizirani (sinsemantični) prilozi, a s druge bi se strane partikule mogle odrediti kao prilozi kojima nije svojstvena priglagentna, adverbijalna funkcija, tj. kao one neprijedložne, nevezničke i neuzvične nepromjenjive riječi koje ne mogu dolaziti u funkciji prave okolnosne oznake ili tzv. indeklinabilne odredbe (npr. *li*, *ne*, *zar*, *da* i sl.). Međutim, pokušajima razgraničenja partikula i priloga zadaje puno poteškoća i činjenica što je služba partikula vrlo bliska službi modalnih priloga (tipa *nažalost*, *nasreću*, *istina*, *sigurno*, *vjerojatno* i sl.) jer i one mijenjaju narav predikativnosti..“ (Pranjković, 1992: 247). Navedeni navod ukazuje na poteškoće pri razlikovanju čestica od ostalih vrsta riječi hrvatskoga jezika, konkretno priloga. Stoga će se u narednim poglavljima prikazati shvaćanje čestica u različitim suvremenim hrvatskim gramatikama. To su: *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham (2012.), *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje* autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića (2009.), *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i suradnika (2005.), gramatika Josipa Silića i Ive Pranjkovića pod nazivom *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta* (2005.), Raguževa *Praktična hrvatska gramatika* (1997.) i *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* autora Stjepana Babića i dr. (2009.). Gramatike su obrađene prema korisnicima kojima su namijenjene. Tako se najprije obrađuju gramatike namijenjene osnovnoškolskom obrazovanju, zatim one namijenjene srednjoškolskom obrazovanju, a posljednje će biti gramatika namijenjena „strancima“ te opisna gramatika pisana sa znanstvenog stajališta.

2.1. Školska gramatika hrvatskoga jezika, S. Ham (2009.)

U *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* autorice Sande Ham (2009: 103) čestice su definirane na sljedeći način: „Čestice su nepromjenjiva vrsta riječi kojom oblikujemo cijelu rečenicu ili dio rečenice.“ Dakle, njihova je uloga preoblikovanje cijele ili dijela neke rečenice. Tako se izjavne rečenice mogu pomoću čestica *zar* i *li* preoblikovati u upitne (npr. Učenici pišu. *Zar* učenici pišu?) (Ham 2009: 103), a pomoću niječne čestice *ne*, odnosno potvrdne čestice *da* može se nijekati, odnosno naglasiti potvrdnost (Prijatelji *ne* sele u Varaždin. *Da*, prijatelji sele u Varaždin) (Ham 2009: 103). Čestica *baš* služi za naglašavanje pojedinih dijelova rečenice (Prijatelji sele *baš* u Varaždin.) (Ham 2009: 103), dok se čestica *neka* upotrebljava za izricanje zapovijedi i ona je sastavni dio imperativa u trećoj osobi jednine i množine (Prijatelji *neka* sele u Varaždin.) (Ham 2009: 103). U toj se gramatici spominje čestica *se* koja se upotrebljava za tvorbu trpnih glagolskih oblika, ali može biti i sastavni dio glagola (npr. smijati *se*) (Ham 2009: 103). *Školska gramatika hrvatskoga jezika* još navodi kako valja razlikovati česticu *se* od zamjenice *se*, a najlakše se razlikuju tako što se zamjenica *se* može zamijeniti sa *sebe*, a čestica *se* ne može (Češljam *se* = Češljam sebe. Smijem *se* ≠ Smijem sebe.) (Ham 2009: 103). Navodi se i čestica *god* koja poopćava zamjenice, a nalazi se uz zamjenice ili priloge. Čestica *se god* sa zamjenicom piše sastavljeno kada znači: *netko (tkogod)*, *nešto (štogod)*, *nečiji (čijigod)*, *nekakav (kakavgod)*. Rastavljeno se od zamjenice piše kada znači neograničenost: *svatko*, *svašta*, *svačiji*, *svaki* (Ham 2009: 103). Čestica *se god* s prilogom piše sastavljeno kada znači *negdje*, *nekad*, *ponekad*, a rastavljeno se piše kada znači neograničenost (Ham 2009: 103).

U ovoj su gramatici čestice opisane najjednostavnije moguće zbog korisnika kojima je namijenjena, a pomoću primjera rečeničnih preoblika prikazane su osnovne funkcije čestica. Dakle, možemo zaključiti kako je *Školska gramatika hrvatskoga jezika* autorice Sande Ham namijenjena učenicima u višim razredima osnovnih škola.

2.2. Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, S. Težak i S. Babić (2009.)

Stjepko Težak i Stjepan Babić u svojoj su gramatici čestice definirali kao „riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnog ustrojstva i za davanje drugačijega značenja pojedinim riječima“ (Težak – Babić 2009: 165) te ih opisuju na dvama mjestima – najprije kao vrstu nepromjenjivih riječi, a potom sa sintaktičkoga stajališta.

Nadalje, navode kako postoje vrste čestica ovisno o njihovoj ulozi u rečenici. Tako postoje one koje potvrđuju ili niječu prethodni iskaz: *da, dakako, dašto, dabome, svakako, ne, nikako, nipošto*. Te čestice u dijalogima imaju ulogu neoglagoljene rečenice (– Imaš olovku? – *Da*. – A bilježnicu? – *Ne*.) (Težak – Babić 2009: 318). Naglašavaju kako složenice *dakako, svakako, nikako, nipošto* dolaze u funkciji čestice samo ako zamjenjuju česticu *da* ili *ne* (– Hoćeš li piti? – *Svakako*, vrlo rado. – Rakiju? – *Nipošto*.) (Težak – Babić 2009: 318). Čestica *da* ima službu potpune rečenice.

Postoje one čestice koje pokazuju, upozoravaju na nešto, ističući ujedno je li što govornoj ili sugovornoj blizu odnosno daleko – to su čestice *evo, eto, eno* (Težak – Babić 2009: 318). Za upozorenje na ono što je govorniku blizu služi čestica *evo*, dok za ono što je sugovorniku blizu služi čestica *eto*. Čestica *eno* rabi se kada je nešto podalje od govornika i sugovornika. U rečenici čestice *evo, eto, eno* mogu biti u službi imperativa, npr. *pogledajte, vidite, promotrite. Evo čovjeka!* (Težak – Babić 2009: 318). Kao i prva podvrsta, navedene čestice u dijalogima mogu imati ulogu neoglagoljene rečenice: *Daj mi to! – Evo*. (Težak – Babić 2009: 318).

Trećoj podvrsti koju gramatika navodi pripadaju one čestice kojima se oblikuje upitna rečenica, odnosno čestice *li* i *zar*. Valja istaknuti kako je *li* u pogodbenim rečenicama veznik (Dođeš *li*, bit ću veoma sretna.) (Težak – Babić 2009: 318), ali može se naći u ulozi čestice ako je surečenica nezavisna (Dođem *li*, hoćeš *li* uistinu biti sretna?) (Težak – Babić 2009: 318).

Posljednja je vrsta onih čestica koje preobrazbom mijenjaju prvotno značenje te se vezuju za određene riječi u rečenici. To su čestice: *god, put/a, nek/a, se* (Težak – Babić 2009: 318). Čestica *god* kao naglašeni dio općih zamjenica označava da određeni iskaz vrijedi za svaku

osobu, predmet ili pojavu iste skupine (*tko god, što god*), a uz mjesne priloge *gdje, kamo, kuda* i veznike *kad, dok* iskaz vrijedi za najveće ostvarenje onoga o čemu se u rečenici govori (*kuda god, kad god*) (Težak – Babić 2009: 165). Čestica *put* odnosno *puta* u vezi s pridjevima, rednim brojevima i pokaznim zamjenicama pokazuje mjesto u nizu radnji, događaja (*Zadnji put ti ovo govorim. Treći put ti ovo govorim.*) (Težak – Babić 2009: 165). Čestica *neka* služi za izricanje imperativa 3. osobe (*Neka skuha večeru*), a nenaglašeni oblik zamjenice *sebe* u akuzativu se može smatrati česticom kad dolazi u nepravim povratnim glagolima (*smijati se*), ali i u tvorbi pasiva te u neosobnim rečenicama (Težak – Babić 2009: 166).

Modalne riječi *Gramatika hrvatskoga jezika* objašnjava pod odjeljkom priloga, ali se svrstavaju u podvrstu čestica. Modalne su riječi objasnili kao priloge koji mogu doći uz rečenicu kao samostalne cjeline, katkad kao zamjene za rečenice, katkad kao neoglagoljene rečenice. Takvi prilozima naime izriču stav onoga tko govori ili piše prema sadržaju rečenice. (Npr. *Nesumnjivo*, taj čovjek mnogo zna. Prilog *nesumnjivo* znači isto što i neosobna rečenica *Nesumnjivo je*. ili potpuna rečenica *To je nesumnjivo*. Smisao je navedene rečenice: *Nesumnjivo je to da taj čovjek mnogo zna.*) (Težak – Babić 2009: 316).

2.3. Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, J. Silić i I. Pranjković (2005.)

Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića (Silić – Pranjković, 2005: 253) opisuje čestice, odnosno partikule kao suznačne i nepromjenjive riječi koje izražavaju govornikov stav prema sadržaju cijeloga iskaza ili nekome njegovu dijelu. To su riječi koje na bilo koji drugi način modificiraju rečenične dijelove, rečenicu (iskaz) ili sudjeluju u oblikovanju njihova gramatičkog ustrojstva. Čestice dijele u dvije skupine s obzirom na sintaktički status. U prvu skupinu svrstavaju izrazito nesamostalne gramatikalizirane riječi koje modificiraju značenja drugih riječi, njihovih spojeva ili cijelih rečenica. Neke od čestica koje svrstavaju u tu skupinu su čestice *li, zar, barem, god*. U drugu skupinu idu modifikatori, odnosno čestice koje se odnose na čitavu rečenicu i modificiraju po čemu njezin sadržaj (Silić – Pranjković, 2005: 253).

Među česticama prve skupine, odnosno među nesamostalnim česticama razlikuju se upitne čestice (*li, zar, da*), pojačajne čestice ili intenzifikatori (*i, ni, niti, pa, samo, bar, makar, god, drago, čak, čak i, opet, ipak*), usporedne ili gradacijske (*mnogo, malo, vrlo, veoma, dosta, gotovo, skoro, jedva, osobito, naročito, sasvim, potpuno...*), poticajne (*neka, hajde, de, deder, daj, da*), jesno-niječne čestice (*da, ne, jest*) te prezentativi (*evo, eto, eno, gle*) (Silić – Pranjković, 2005: 253-257).

Upitna čestica *li* osnovno je gramatičko sredstvo ustrojavanja upitnih rečenica, a uvijek dolazi iza naglašene riječi, u pravilu iza glagolskoga oblika, ali može doći i iza zamjenica i priloga. Kada dolazi iza zamjenica ili priloga, partikula *li* pojačava upitno značenje (Što *li* joj se moglo dogoditi?) (Silić – Pranjković, 2005: 253). Kada se čestica *li* piše zajedno s drugim česticama ili veznim sredstvima, ona također služi kao vrsta pojačajne riječi (Nije ni pola ljudi došlo, a *kamoli* svi.) (Silić – Pranjković, 2005: 253). Upitna čestica *zar* dolazi na početku upitnih, bilo potvrdnih bilo niječnih rečenica, a njome se izražava čuđenje, nevjerica, sumnja ili slično (*Zar* ste svi poludjeli?) (Silić – Pranjković, 2005: 254). Partikula *zar* katkada se združuje s niječnom česticom, a tada ona dolazi na kraj iskaza u funkciji samostalne čestice (*Opet* si dobio jedan, *zar ne*?) (Silić – Pranjković, 2005: 254). U tako ustrojenim iskazima očekuje se potvrdan odgovor, a u iskazima razgovornog stila *zar* se nerijetko izostavlja (*Zanimljiv film, ne*?) (Silić – Pranjković, 2005: 254).

Pojačajne partikule ili intenzifikatori pojačavaju, odnosno naglašavaju rečenične dijelove ili čitave rečenice. Valja istaknuti kako čestica *samo* pored pojačajnog ima i nijansu isključnoga značenja (*Samo* ti nastavi pričati!), dok partikule *barem* i *makar* pored pojačajnog imaju dodatno značenje kao 'najmanje, u najmanju ruku' (Ti *bar* nisi morao pisati seminar iz morfologije.) (Silić – Pranjković, 2005: 254). Čestice *god*, *ma*, *bilo* (*mu*, *vam*) *drago* osim osnovnog imaju i značenje dopuštanja. Takve čestice dolaze obično uz odnosne riječi, a spoj odnosnih i dopusnosti rezultira značenjem ponavljanja čega (npr. *koji god* = *svaki*) (Silić – Pranjković, 2005: 254). Čestica *čak* donekle je suprotna opisanomu značenju čestica *bar* i *makar*, odnosno *čak* je usmjereno prema označavanju gornje granice čega, prema maksimalnome (Donio sam joj *čak* i ručak, ali ni to mi nije pomoglo) (Silić – Pranjković, 2005: 255). Nadalje ta čestica nerijetko dolazi s česticom *ni* odnosno veznikom *i* (Bili su *čak i* oni. Nisu došli *čak ni* oni.) (Silić – Pranjković, 2005: 255). Čestica *sve* (Pratio ih je *sve* do kuće) (Silić – Pranjković, 2005: 255) i čestica *što*, koja u većini slučajeva dolazi uz komparative (Nastoji biti *što* ljepša.) (Silić – Pranjković, 2005: 255), imaju značenje blisko čestici *čak*. Čestice koje dolaze iza konjunktora *pa*, a naglašavaju suprotno, odnosno dopusno značenje imaju također čestice *opet* i *ipak* (Pisali su pet puta u Sabor, *pa* *opet* ništa. Gubili su s tri gola razlike, *pa* su se *ipak* izvukli.) (Silić – Pranjković, 2005: 255). Osim toga, čestice *opet* i *ipak* u dopusnim rečenicama imaju službu suodnosnih riječi (*Iako* su gubili s tri gola razlike, *pa* su se *ipak* izvukli.) (Silić – Pranjković, 2005: 255).

Usporednih ili gradacijskih čestica ima najviše, a one kako im samo ime nagoviješta, gradiraju, stupnjuju, izražavaju viši ili niži stupanj svojstva i najčešće dolaze s prilozima te pridjevima. Neke od usporednih čestica su *mного*, *puno*, *svakako*, *posebno*, *osobito*, *naročito*, *gotovo*, *skoro*, *jedva*, *malo*, *nešto* (Silić – Pranjković, 2005: 255).

Među poticajnim česticama posebno mjesto pripada čestici *neka*, koja se povezuje s imperativom trećeg lica (*Neka* napiše to!) (Silić – Pranjković, 2005: 256). Osim imperativnog izražavanja, česticom se izražavaju i prijetnje, molbe, prisege (*Neka* samo proba!). Poticajne čestice koje također dolaze uz imperative su i *hajde*, *daj* i *deder* (*de*), ali one su obilježene kao osobitost razgovornog stila (*De* nemoj to raditi više!) (Silić – Pranjković, 2005: 256). Nadalje, poticajno, zapravo zapovjedno značenje može imati čestica *da*, a obično se pojavljuje uz prezent (*Da* znaš da ću joj reći!) ili perfekt (*Da* si mu to odmah vratio!) (Silić – Pranjković, 2005: 256).

Jesno-niječne čestice su *da* i *ne*. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* navodi važnu sintaktičku razliku između jesne, odnosno potvrdne čestice *da* i niječne

ne. Potvrдна čestica dolazi isključivo kao samostalna, dok niječna može dolaziti i kao samostalna i kao nesamostalna (*Ne* radi se tako. *Ne* pitaj kako mi je.) (Silić – Pranjković, 2005: 256). Jednostavnije rečeno, čestica *da* uvijek se odnosi na cijelu rečenicu, a *ne* se može vezati i za predikat kada dolazi ispred njega, ali se može i emancipirati. Na pitanje u kojemu je predikat zaniman *ne* može se odgovoriti posve osamostaljenom česticom *da*, a ako se želi odgovoriti sa *da*, mora se ponoviti bar dio rečenice sadržane u pitanju (Nisu li se javili? – *Da*, javili su se.) (Silić – Pranjković, 2005: 256). Naglašeni oblik trećega lica pomoćnog glagola *biti* može također biti u službi jesne čestice (Jesu li se javili? – *Jest*, javili su se!) (Silić – Pranjković, 2005: 256), a u razgovornom stilu može doći oblik *je* (*Je*, javili su se,) (Silić – Pranjković, 2005: 256). Niječna čestica također se može upotrebljavati samostalno (Jesu li se javili? – *Ne!*) (Silić – Pranjković, 2005: 257).

Čestice kojima su svojstvene uskličnost i pokaznost, odnosno upućivanje na sudionike komunikacije, te vezanost za kategoriju lica, nazivaju se prezentativi. Toj kategoriji pripadaju čestice *evo*, *eto* i *eno*. Čestica je *evo* vezana za prvo lice, *eto* za drugo, a *eno* za treće. Prezentativima se nazivaju zato što upućuju na predmete, procese ili događaje prisutne tijekom govornog čina (*Evo* kiše! *Eto* Ivana!) (Silić – Pranjković, 2005: 257). Prezentativi mogu upućivati i radnje (*Evo* idu!), a mogu doći i uz upućivačke riječi (*Evo* ovdje sam ga našao!) (Silić – Pranjković, 2005: 257). Prezentativi u razgovornom stilu dolaze uz nominativ, akuzativ ili dativ, a tada imaju značenje blisko oblicima glagola *dati* (*Evo* vam novac!) (Silić – Pranjković, 2005: 257). Kao poseban slučaj prezentativa navodi se čestica *gle* koja je glagolskog podrijetla (Silić – Pranjković, 2005: 257).

U skupinu samostalnih čestica ili skupinu modifikatora svrstavaju se čestice *da* ili *jest*, *zarne*, *ne*, *neka*, *deder*, *evo*, *eto*, *eno*, *opet* (Silić – Pranjković, 2005: 258). Odnosno, te se čestice svrstavaju u skupinu modifikatora samo ako su u samostalnoj porabi (npr. Dobio sam jedan iz matematike. – *Opet?*). Osim nabrojanih čestica, ova gramatika posebno izdvaja modalne čestice na razini rečenice kojima je uvijek svojstvena samostalnost. Međutim, ističe se kako se neke od njih mogu upotrijebiti nesamostalno, ali tada više nije riječ o česticama nego o priložnim riječima. Tako se npr. riječ *sigurno* u rečenici *Ona je sigurno polagala državnu maturu*. priložna oznaka, dok je modifikator u rečenici *Ona je, sigurno, polagala državnu maturu*. U modalne se riječi još svrstavaju *možda*, *vjerojatno*, *zaista*, *doista*, *uistinu*, *stvarno*, *eventualno*, *uglavnom* i slično (Silić – Pranjković 2005: 258).

Dakle, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* pristupa česticama i sa sintaktičkog i sa značenjskog gledišta te je namijenjena korištenju u gimnazijama te na visokim učilištima. Autori pristupaju česticama s obzirom na njihov sintaktički status, tj. s obzirom na to modificiraju li čestice čitave rečenice i mijenjaju njihov sadržaj ili modificiraju samo značenja riječi i dijelova rečenica. Osim toga, značenjski opisuju čestice u formalnom, ali i u razgovornom stilu gdje ponekad dolazi do odstupanja. Takav je opis podjele čestica najopširniji u odnosu na prijašnje gramatike.

2.4. *Hrvatska gramatika*, E. Barić i dr. (2005.)

Hrvatska gramatika čestice odnosno riječce, partikule objašnjava kao riječi koje iskazuju stav govornika prema onome o čemu govori, s obzirom na njegovo znanje, osjećanja i želje.

Čestice se upotrebljavaju u službi poricanja, potvrđivanja, pojačanja neke tvrdnje te za izricanje nestrpljenja, želje, zadovoljstva, ravnodušnosti, dopuštenja te dojma o onome o čemu se govori ili svoje ocjene toga (Barić i dr. 2005: 282).

U službi je poricanja čestica *ne*, a u službi je potvrđivanja čestica *da* koja kao i čestice *jest, dabome, dakako, svakako, ne* i *nikako* služi za pojačavanje tvrdnje, odnosno poricanja iste (Barić i dr. 2005: 282). U pitanju je li tvrdnja istinita koristi se čestica *li* ako je pitanje neutralno (Je *li* vam vruće?) te čestica *zar* kad se pita nešto ne vjerujući u istinitost toga što se pita (*Zar* nikad nisi vidjela osobu s naočalama?) (Barić i dr. 2005: 282). Kako bi iskazali nestrpljenje, želju ili osjećaje, služe čestice *bar, baš, čak, jedva, još, ni, niti, samo, tek, već*. Riječce *ma, makar, bilo, god* koriste se u iskazivanju ravnodušnosti i dopuštenja (Nije ga moglo zadovoljiti *bilo* što), a partikule *doista, gotovo, vjerojatno, vrlo, zaista, potpuno, samo* i mnoge druge služe za izricanje dojma o onome o čemu se govori ili svoje ocjene istoga (Barić i dr. 2005: 282).

Nadalje, ova gramatika u čestice uvrštava i poštapalice. Poštapalice su riječi koje neke osobe govore bez ikakve veze s njihovim smislom, obično kada u govoru žele dobiti vremena da nađu potrebne riječi za ono što žele reći (Bio sam u školi, *ovaj*, ali nisam našao, *ovaj*, razrednika) (Barić i dr. 2005: 282). Neke od poštapalica su *ovaj, onaj, mislim, čuj, dakle, vele*.

Modalnu službu imaju i mnogobrojni skupovi riječi i cijele rečenice, a one tada gube svoj puni smisao i služe samo da održe pažnju slušatelja ili da daju oduška osjećajima koji ih obuzimaju. Takvi su izrazi *tako reći, općenito govoreći, hoćeš-nećeš, kao što znate, sve u svemu* i slično (Barić i dr. 2005: 283).

Hrvatska gramatika Eugenije Barić i suradnika čestice opisuju samo značenjski, dok sa sintaktičkog stajališta i u odnosu prema drugim vrstama riječi nisu prikazane. Međutim, gramatika u čestice svrstava i poštapalice i modalne riječi koje, iako nisu sintaktički opisane, objašnjava kao skupove koji služe održavanju pažnje slušatelja te navodi velik broj primjera.

2.5. *Praktična hrvatska gramatika*, D. Raguž (1997.)

Čestice su nepromjenjive riječi koje obično ne stoje samostalno, a u njih se ubrajaju različite riječi koje ostaju izvan uobičajenih skupina vrsta riječi. Njima se modificira značenje drugih riječi ili čitavog iskaza pa tako imaju neke pragmatičke funkcije. Osim čestica koje izražavaju stav govornika, među čestice se ubrajaju i obični prilozi, umetnute rečenice (Vi ste, *oprostite*, pogriješili.) te poštapalice (Raguž 1997: 277). S obzirom da poštapalica ima mnogo, Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* navodi samo čestice koje su bitne za gramatičke funkcije te one koje nisu ni u jednoj drugoj skupini riječi.

Upitna čestica *zar* sa svojim naglaskom izražava sumnju i čuđenje, dok u razgovornome stilu ima i pozitivno značenje, a tada je obično unutar rečenice te znači 'možda' i 'valjda' (Doći će *zar* i on.) (Raguž 1997: 277). Kada je čestica *zar* udružena s česticom *ne* (*zar ne?*), pitanje dolazi na kraju iskaza te se takvim pitanjem traži potvrda tvrdnje, obično afirmativne (Zgodna djevojka, *zar ne?*) (Raguž 1997: 277). U razgovornome stilu *zar* se često ispušta: Zgodna djevojka, *ne?* (Raguž 1997: 277). Upitna čestica *li* najčešća je i najobičnija upitna riječ na razini rečenice, predikata i dolazi obavezno iza glagola te se s njima izgovara kao jedna naglasna cjelina jer ona nema svoga naglaska. Kada *li* dolazi iza zanijekanoga glagola, pitanjem se traži provjera negacije s očekivanjem afirmativnoga odgovora (Nije *li* ona dobar učenik?) (Raguž 1997: 277-288). Ako dolazi uz upitne riječi *što*, *tko*, *kako*, *kad*, *gdje* i sl., čestica *li* samo pridodaje upitnost, odnosno pojačava osnovno značenje (Tko *li* je to samo rekao?) (Raguž 1997: 278). Uz priložne zamjenice te veznike često se piše zajedno, osobito sa suprotnim značenjem (*Akoli* nećeš ti, hoće netko drugi.) (Raguž 1997: 277). Osim u upitnim, čestica *li* pojavljuje se i u uskličnim rečenicama: *Gdje li* ga samo nađe! (Raguž 1997: 278).

Čestica *ne* služi za nijekanje sadržaja čitave rečenice ili predikata i pojedinih dijelova iskaza, a dolazi uvijek neposredno ispred glagola te se redovito piše rastavljeno. Čestica *ne* nema svoga naglaska na razini predikata i ponaša se kao enklitika, izgovara se kao jedna naglasna jedinica sa svojim glagolom (Raguž 1997: 277).

I čestici *li* i čestici *ne* odgovara potvrdna čestica *da* koja u pisanome, a osobito u razgovornome jeziku potvrđuje sadržaj predikata. Potvrdna čestica *da* ne dolazi u odgovoru na pitanje s negacijom *ne* (Ne dolazi danas? –Da.) jer bi ostajala sumnja što se potvrđuje – negacija u tvrdnji i u pitanju ili samo pitanje i tvrdnja. U takvim se pitanjima odgovor mora poreći glagolom, dakle tvrdi se suprotno (Ne dolazi danas? – Dolazi.) (Raguž 1997: 279). U

razgovornom se pak jeziku može pojaviti u takvome odgovoru, ali uz neke dodatke te onda služi kao pojačivač tvrdnje (Ne dolazi danas? –*Da*, dolazi.) (Raguž 1997: 279). Potvrдна čestica *da* može i sama imati upitno značenje: *Da* mu nisi što rekao?, a takav *da* znači 'možda' (Raguž 1997: 280). Osim upitnog i potvrdnog, ona izriče i zapovijed. Ako dolazi s perfektom, izriče se oštra zapovijed, a ako dolazi s prezentom, izriče se blaža naredba.

Čestice su dopusnoga značenja *ma*, *makar*, *god*, *bilo*, *bar*, *barem*. *Ma* i *makar* te *bar* i *barem* u približnome značenju dolaze uz zamjениčke riječi (*Makakav* god bio, dobar je. *Da bar neki* od njih dođe.) (Raguž 1997: 280). *God* dolazi u dva bitno različita položaja. Kada ima ulogu pojačivača odnosnih značenja, dolazi rastavljena i uvijek iza zamjениčke riječi (Kako *god* hoćeš.), a kada ima ulogu pojačivača neodređenosti, piše se sastavljeno sa zamjениčkom riječi kao sufiks *-god* (Raguž 1997: 281). Čestica *bilo* stoji ispred ili iza zamjениčke riječi kao pojačivač u značenju 'svejedno' (Razgovaraj *s bilo kime*. Razgovaraj *bilo s kime*.), a ispred prezenta mora imati veznik *da* (Koji *bilo da* uzmeš, dobar je.) (Raguž 1997: 281-282). Također *bilo* ima i značenje dopuštanja i najlošijega izbora (Nije on *bilo* tko. Daj mu *bilo* što.) (Raguž 1997: 282).

Čestice za poticanje i izricanje želja (uz imperativ) su *de* i *hajde*, dok *neka* dolazi samo za treće lice, a služi za zapovijed. *Neka* u razgovornome stilu znači i odobravanje (*Neka, neka* sinko!) te 'čekaj' (*Neka*, strpi se malo.) (Raguž 1997: 283). Za poticanje također služi i čestica *daj*: *Daj*, molim te, požuri. (Raguž 1997: 283).

Čestica *put* odnosno *puta* pokazuje ponovljene radnje uz brojeve, a uz brojeve *jedan*, *dva* i *tri* *put* se piše skupa (*dvaput*) te rastavljeno ako je u pitanju *puta* (*dva puta*). Osim uz brojeve, čestica dolazi uz prijedloge i priloge koji pokazuju neodređen broj: *mnogo puta*, *nekoliko puta*. Međutim, jezična norma odbacuje izraz *često puta* te ako dolazi uz redne brojeve, pogrešno je uz *prvi put* upotrebljavati *po* (*po prvi put*), a uz pokazne zamjenice *ovaj*, *taj*, *onaj* mora biti *put*, a ne *puta* ili *ovoga/toga/onoga puta* (Raguž 1997: 284).

Čestica *pa* može služiti kao pojačivač (*pa ne znam*), u upitnoj službi pita za nastavak, posljedicu (*Pa?* Što je problem?) i izražava sumnju (*Paa*, možda.), a dolazi i s drugim vezničkim riječima (osobito s *opet*) (Raguž 1997: 284-285). Kada dolazi s *opet*, izraz je najčešće u suprotnom negativnom kontekstu (Radila je, trudila se, *pa opet* ništa.). Kao pojačivač služi i čestica *ta* (*Ta* zna ona što se traži ovdje.) (Raguž 1997: 285).

Čestice *evo*, *eno*, *eto* upućuju na stvari i osobe s imenicom u genitivu (*Evo* Marka.), na glagolsku radnju (*Evo* dolazi.), na zavisnu rečenicu (*Eto* što si napravio.) te se ponaša kao koordinirana rečenica (*Evo* ovo je Marko.) (Raguž 1997: 285).

Čestica *na* u razgovornome jeziku znači 'evo' i 'izvoli', a upotrebljava se sama ili s dativom osobne zamjenice (za množinu ima i glagolski nastavak *-te*): *Na* ti ovo! (Raguž 1997: 285). U standardnome jeziku ta se čestica drži neuljudnom, nepristojnom, a odobrava se samo u familijarnom stilu te u obraćanju stoci pri davanju hrane (Raguž 1997: 285). Čestica *de* i varijante *dede*, *deder*, *dedera* razgovorno i familijarno služe za poticanje ili nuđenje: *De* uzmi ovo! – *Deder*, kćerko, pomози! (Raguž 1997: 286).

Kako je već navedeno, Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* ne navodi sve čestice, odnosno navodi one koje su bitne za pragmatičke funkcije i koje pripadaju samo ovoj skupini riječi. Čestice opisuje i sa sintaktičkog i sa značenjskog stajališta, a može se zaključiti kako opis čestica temelji upravo na uporabnom kontekstu, odnosno koristi primjere i oblike čestica razgovornog stila te čak upućuje na (ne)uljudnost i (ne)pristojnost istih – a upravo to odstupanje potvrđuje kako je gramatika doista praktična.

2.6. Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, S. Babić i dr. (2007.)

Čestice, riječce, partikule ili modalne riječi nepromjenjive su riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnog ustrojstva, a služe i za subjektivno-modalnu ocjenu rečenice kao cjeline (Babić i dr. 2007: 571).

Za oblikovanje upitnih rečenica služe čestice *li* i *zar*. Čestica *li* upotrebljava se u neutralnom pitanju (Ima *li* tamo nekoga?), a iza drugih upitnih riječi (npr. *što*) upotrebljava se gotovo tautološki da pojača upitnost, nesigurnost (*Što li* ti je on skrivio?), a pojavljuju se i u uskliknim rečenicama (*Kako li* godine prolaze!) (Babić i dr. 2007: 571-572). Kad se očekuje potvrđan odgovor, *li* se upotrebljava iza niječnoga prezenta (*Nije li* tako bolje?). *Zar* se koristi u upitnim rečenicama kada se pita sa sumnjom, nevjericom, čuđenjem, odbijanjem te poricanjem (*Zar* te to nimalo ne veseli?), a zajedno s niječnicom *ne* se upotrebljava kad se očekuje potvrđan odgovor (Mario je bolji učenik od Marka, *zar ne*?) (Babić i dr. 2007: 572).

Niječnica ili negacija je čestica *ne* koja služi za nijekanje (*Ne* volim te više), a za posebno isticanje služe čestice *bar*, *baš*, *čak*, *ma*, *također*, *upravo* (Taj pogled nije govorio *upravoništa*) (Babić i dr. 2007: 572).

God kao drugi odnosno naglašeni dio općih zamjenica ističe da iskaz vrijedi za svaku osobu, predmet ili pojavu iste skupine, a uz zamjeničke priloge i vremenske veznike da iskaz vrijedi za najveće ostvarenje onoga o čemu se govori (*I kuda god* pošao, ja sam s tobom) (Babić i dr. 2007: 573).

Čestica *put/puta* u vezi s pridjevima, rednim brojevima i pokaznim zamjenicama pokazuje mjesto u nizu radnji (*Po treći put* idem u Zagreb!), dok u vezi s glavnim brojevima većim od *dva* pokazuje ponavljanje radnje (Išao je za Zagreb već *pet puta*) (Babić i dr. 2007: 573).

Veznik *neka* može biti u funkciji čestice kada iskazuje zapovijed, želju, blagoslov, proklinjanje, dopuštanje, mirenje s čime, a kada je udvojena, prijetnju i prijekor: *Nek* riču gromovi, / *Nek* praskaju gromovi. (Babić i dr. 2007: 574). Osim veznika *neka*, u službi čestice može biti i veznik *da* koji onda označava slobodni neupravni govor ili nesigurnu tvrdnju. *Da* je čestica i u priložnim vezama, ali i u zapovjednom prezentu: *Da* si se nacrtao pred kućom! (Babić i dr. 2007: 574).

Drugu skupinu čestica čine riječi kojima se izriču subjektivno-modalna obilježja i ocjene rečenica kao cjelina, a čine cjelinu za sebe. To su modalne riječi *dabome*, *dakako*, *vjerojatno*,

nesumnjivo, nedvojbeno, navodno, možda, naprotiv, međutim, štoviše, jednostavno, sigurno, doista, zacijelo i slično. Kad se tako upotrebljavaju, one su jednakovrijednice rečenicama (Plakat češ, *možda*, ne danas, ali sutra.) (Babić i dr. 2007: 574).

Katkada ista čestica može doći u objema ulogama, odnosno može preoblikovati rečenicu, a može biti i jednakovrijednica rečenici. Zbog toga bi se čestice mogle podijeliti u dvije vrste riječi, u partikule ili čestice s jedne strane i modalne, načinske riječi s druge strane (Babić i dr. 2007: 575).

Dakle, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* čestice dijele u dvije vrste riječi – čestice i modalne riječi. Opisane su i značenjski i sintaktički, premda su se detaljnije opisale sa značenjskog i uporabnog stajališta. U ovoj gramatici nema riječi o samostalnosti čestica i modalnih riječi, a nema ni opisa prezentativa – *evo, eto, eno*.

3. USPOREDBA OPISA ČESTICA U SUVREMENIM GRAMATIKAMA

Suvremeni gramatički opisi čestice, partikule ili riječce određuju kao nepromjenjivu vrstu riječi kojima se izriče govornikov stav prema nečemu. Najjednostavnija i najkraća definicija čestica navedena je u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* autorice Sande Ham, a ona glasi: „Čestice su nepromjenjiva vrsta riječi kojom oblikujemo cijelu rečenicu ili dio rečenice.“ (2009: 103). S druge pak strane, najopširnija i najpotpunija definicija jest definicija *Gramatike hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* koja opisuje čestice kao suznačne te nepromjenjive riječi koje izražavaju govornikov stav prema sadržaju cijeloga iskaza ili nekome njegovu dijelu (Silić – Pranjković, 2005: 253). Govornikov stav prema sadržaju najbolje je opisan u *Hrvatskoj gramatici* gdje se navodi kako se čestice javljaju u službi poricanja, potvrđivanja, pojačavanja nekih tvrdnji te za izricanje nestrpljenja, želje, zadovoljstva, ravnodušnosti, dopuštenja te dojma o onome o čemu se govori ili svoje ocjene toga (Barić i dr. 2005: 282). Raguž pak u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* u samu definiciju dodaje kako su to riječi koje obično ne stoje samostalno, a ubrajaju različite riječi koje ostaju izvan uobičajenih skupina vrsta riječi (Raguž 1997: 277).

Tablica 1. Vrste čestica u suvremenim hrvatskim gramatičkim opisima

	ŠG ¹	GHJ ²	GHJGU ³	HG ⁴	PHG ⁵	GIOHKJ ⁶
SAMOSTALNE/NESAMOSTALNE	-	-	+	-	-	+
JESNE	+	+	+	+	+	+
NIJEČNE	+	+	+	+	+	+
UPITNE	-	+	+	+	+	+
USKLIČNE	-	-	-	-	-	+
POJAČAJNE	+	-	+	+	+	+
USPOREDNE	-	-	+	-	-	+
POTICAJNE	-	-	+	+	+	+
DOPUSNE	-	-	+	-	+	+
PREZENTATIVI	-	+	+	-	+	+
MODALNE RIJEČI	-	+	+	+	-	+

¹ Kratica ŠG označuje *Školsku gramatiku hrvatskoga jezika* (2012.)

² Kratica GHJ označuje *Gramatiku hrvatskoga jezika- Priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (2009.)

³ Kratica GHJGU označuje *Gramatiku hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005.)

⁴ Kratica HG označuje *Hrvatsku gramatiku* (2005.)

⁵ Kratica PHG označuje *Praktičnu hrvatsku gramatiku* (1997.)

⁶ Kratica GIOHKJ označuje *Glasove i oblike hrvatskoga književnog jezika* (2007.)

Tablica 1. prikazuje podjelu čestica prema vrstama. Tako u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* (2012.) autorice Sande Ham prave podjele čestica nema. Navode se samo potvrdne i niječne, a u kratkim natuknicama i pojačajne i zapovijedne. *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (2009.) donosi četiri vrste čestica ovisno o njihovoj ulozi u rečenici. Prvoj vrsti čestica pripadaju one koje potvrđuju ili niječu prethodni iskaz, drugoj vrsti pripadaju one koje pokazuju i upozoravaju na nešto, trećoj pripadaju one kojima se oblikuje upitna rečenica, a posljednjoj vrsti pripadaju one koje preobrazbom mijenjaju prvotno značenje te se vezuju za određene riječi u rečenici. U *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005.) čestice su podijeljene u dvije veće skupine s obzirom na sintaktički status, odnosno dijele se na nesamostalne i samostalne. Među nesamostalnim česticama razlikuju upitne, pojačajne (intenzifikatore), usporedne (gradacijske), poticajne, jasno-niječne i prezentative. (Silić – Pranjković, 2005: 253-257). U skupinu samostalnih čestica svrstavaju se čestice: *da* ili *jest*, *zarne*, *ne*, *neka*, *deder*, *evo*, *eto*, *eno*, *opet* (Silić – Pranjković, 2005: 258). Odnosno, te se čestice svrstavaju u skupinu modifikatora samo ako su u samostalnoj porabi. *Hrvatska gramatika* E. Barić i suradnika (2005.) podjelu ne imenuje izravno, nego čestice navodi prema službi. Tako postoje čestice u službi poricanja, potvrđivanja, pojačavanja i poricanja istih, izražavanja nestrpljena, želja, osjećaja, iskazivanja ravnodušnosti i dopuštenja te postoje one koje služe za izricanje dojma o onome o čemu se govori. S obzirom na oblik pitanja postoje one koje se koriste ako je pitanje neutralno i one koje se koriste kad se ne vjeruje u istinitost onoga što se pita. Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (1997.) dijeli čestice na niječne i potvrdne, upitne te dopusne. Potvrdna čestica *da* može biti u službi zapovijedi kada se izriče s prezentom ili perfektom. Osim toga postoje čestice za poticanje i izricanje želja, odobravanje te one koje pokazuju ponovljene radnje uz brojeve. Navedeni su još pojačivači, čestice koje upućuju na stvari i osobe te one koje familijarno služe za poticanje i nuđenje. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* S. Babića i suradnika (2007.) kao i *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* autora J. Silića i I. Pranjkovića (2005.) najprije dijeli čestice u dvije veće skupine – partikule (riječce) i modalne riječi. Babić navodi niječne, potvrdne, upitne, usklične te one kojima želimo iskazati zapovijed, želju, blagoslov, proklinjanje, dopuštanje, mirenje s čime, te prijetnju i prijekor. Drugu skupinu čestica čine riječi kojima se izriču subjektivno-modalna obilježja i ocjene rečenica kao cjelina, a čine cjelinu za sebe (Babić i dr. 2007: 574).

Raguževa definicija čestica u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (1997.) glasi: „Čestice su nepromjenjive riječi koje obično ne stoje samostalno, a ubrajaju različite riječi koje ostaju

izvan uobičajenih skupina vrsta riječi.“ Tako on u svojoj gramatici navodi da u službi čestica mogu biti prilozni, umetnute rečenice te poštapalice. Dakle, možemo zaključiti kako postoje vrste riječi koje u nekim slučajevima mogu pripadati česticama. *Školska gramatika hrvatskog jezika* ne spominje mogućnost pripadanja drugim vrstama riječi, a razlog može biti taj što je namijenjena višim razredima osnovnih škola. *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (2009.) ističe kako je *li* u pogodbenim rečenicama veznik, ali se može ponašati kao čestica ako je surečenica nezavisna. Nadalje, čestica *god* kao naglašeni dio općih zamjenica označava da određeni iskaz vrijedi za svaku osobu, predmet ili pojavu iste skupine (*tko god, što god*), a uz mjesne priloge *gdje, kamo, kuda* i veznike *kad, dok* iskaz vrijedi za najveće ostvarenje onoga o čemu se u rečenici govori (*kuda god, kad god*) (Težak – Babić 2009: 165). Potom navode nenaglašeni oblik zamjenice *sebe* koja se u akuzativu može smatrati česticom kad dolazi u nepravim povratnim glagolima (*smijati se*), ali i u tvorbi pasiva te u neosobnim rečenicama (Težak – Babić 2009: 166). Silić i Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005.) kao prvi primjer navode naglašeni oblik trećega lica pomoćnog glagola *biti* koji može biti u službi jesne čestice (Jesu li se javili? – *Jest*, javili su se!) (Silić – Pranjković, 2005: 256), a u razgovornom stilu može doći oblik *je* (*Je*, javili su se!) (Silić – Pranjković, 2005: 256). Potom, kao poseban slučaj prezentativa, navode česticu *gle* koja je glagolskog podrijetla. *Hrvatska gramatika* (2005.) navodi kako u službi čestica mogu biti poštapalice i modalne riječi, dok zamjenice i priloge ne spominje. *Gramatika Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* navodi česticu *god* kao drugi odnosno naglašeni dio općih zamjenica, a tada ističe da iskaz vrijedi za svaku osobu, predmet ili pojavu iste skupine, a uz zamjeničke priloge i vremenske veznike da iskaz vrijedi za najveće ostvarenje onoga o čemu se govori (Babić i dr. 2007: 573). Nadalje, veznik *neka* može biti u funkciji čestice kada iskazuje zapovijed, želju, blagoslov, proklinjanje, dopuštanje, mirenje s čime, a kada je udvojena prijetnju i prijekor. Osim veznika *neka*, u službi čestice može biti i veznik *da*.

Modalne se riječi također razlikuju u gramatikama. Modalne riječi *Gramatika hrvatskoga jezika* objašnjava pod odjeljkom priloga, ali se svrstavaju u podvrstu čestica. Modalne su riječi objasnili kao priloge koji mogu doći uz rečenicu kao samostalne cjeline, katkad kao zamjene za rečenice, katkad kao neoglagoljene rečenice (Težak – Babić 2009: 316). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* autora J. Silića i I. Pranjkovića (2005.) posebno odvađa modalne čestice na razini rečenice kojima je uvijek svojstvena samostalnost te objašnjavaju razliku između modalnih čestica i priložnih riječi. *Hrvatska*

gramatika Eugenije Barić i suradnika za modalnu službu čestica navodi kako one tada gube svoj smisao te da služe održavanju pažnje slušatelja ili da daju oduška osjećajima (Barić i dr. 2005: 283). *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* S. Babića i suradnika (2007.) modalne riječi navodi kao posebnu skupinu čestica, a njima se izriču subjektivno-modalna obilježja i ocjene rečenica kao cjelina, a čine cjelinu za sebe. *Školska gramatika hrvatskoga jezika* autorice Sande Ham te *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža ne donose pojam *modalnih riječi*. Naime, jedan od mogućih razloga jest taj što je *Školska gramatika hrvatskoga jezika* namijenjena osnovnoškolskom obrazovanju, a *Praktična hrvatska gramatika* je namijenjena ponajprije „strancima“.

Poštapalice su riječi koje neke osobe govore bez ikakve veze s njihovim smislom, obično kada u govoru žele dobiti vremena da nađu potrebne riječi za ono što žele reći, a kao podvrstu čestica navodi ih *Hrvatska gramatika* (2005.) te Raguž u svojoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*. Gramatika *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* poštapalice svrstava u drugu vrstu nepromjenjivih riječi, odnosno usklika (iako autori navode kako ih neki navode pod čestice) jer su poštapalice, prema njima, sličnije usklikima nego česticama. Ostali suvremeni gramatički opisi poštapalice ne navode kao podskupinu čestica.

S obzirom na namjenu i pristup obradi čestica možemo podijeliti gramatike u tri skupine. Prvoj skupini pripadaju one gramatike koje su namijenjene osnovnoškolskom obrazovanju – *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham (2012.) te *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje* autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića (2009.). U tim su gramatikama definicije čestica najjednostavnije, a naglasak je stavljen na primjerim. Obje gramatike pristupaju obradi dvojako, iako je značenjska komponenta u prvome planu.

Nadalje, drugoj skupini pripadaju gramatike za srednjoškolsko obrazovanje i visoka učilišta, a toj kategoriji pripadaju *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i suradnika (2005.) te gramatika Josipa Silića i Ive Pranjkovića pod nazivom *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005.). Iako je namijenjena i srednjoškolskom obrazovanju, gramatika Josipa Silića i Ive Pranjkovića daje najopširniji pregled čestica sa sintaktičkog, ali i značenjskog stajališta. Toj skupini, kao posebnoj vrsti, pripada *Praktična hrvatska gramatika* (1997.) namijenjena „strancima“ s već stečenim osnovnim znanjem hrvatskoga jezika, a koja semantičku komponentu stavlja u prvi plan prilikom opisa čestica.

Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika autora Stjepana Babića i dr. (2009.) opisna je gramatika pisana sa znanstvenog stajališta o hrvatskome jeziku te pripada trećoj skupini.

4. OPISI ČESTICA U SUVREMENIM RJEČNICIMA HRVATSKOGA JEZIKA

U ovom će poglavlju biti riječi o opisu čestica, partikula ili riječca u suvremenim hrvatskim rječnicima. Pregledani su sljedeći hrvatski jednojezični rječnici: *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Birtić i dr. 2012.), *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda Miroslava Krleže (Šonje 2000.) i *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (2004.). Opisat će se gramatička značenja čestica u navedenim rječnicima, a potom će se na primjeru opisa jesno-niječnih, čestica *da* i *ne*, odrediti glavne razlike u pristupu opisu.

Školski rječnik hrvatskoga jezika Instituta za hrvatski jezik namijenjen je učenicima završnih razreda osnovne škole te učenicima srednjih škola, a u njemu se čestica definira kao „nepromjenjiva riječ koja služi za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnoga sadržaja“ (Birtić i dr. 2012: 63); kao sinonim navodi se *riječca*, ali ne i *partikula*. U *Rječniku hrvatskoga jezika* kraj pojma *čestice* s lingvističkog stajališta stoji „riječca“ (Šonje 2000: 139). Međutim, pojam *partikule* definiran je kao: „(lat) ž 1. čestica 2. *ling* nepromjenjiva riječ koja se dodaje punoznačnim riječima radi isticanja, povezivanja, nijekanja i sl.; riječca“ (Šonje 2000: 808) te pojam *riječca* kao: „nepromjenjiva kratka riječ koja može mijenjati smisao riječi ili rečenice na koju se odnosi ili izriče osobno govornikovo stajalište, modalna riječ; čestica, partikula“ (Šonje 2000: 1079). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* autora Vladimira Anića česticu gramatički opisuje kao nepromjenjivu vrstu riječi „koja služi za oblikovanje ili preoblikovanje rečenica te za izražavanje rečeničnog modusa [*zar, ne, da, li, uistinu*]“ (Anić 2004: 163) te kao sinonime navodi *partikulu* i *riječcu*. Partikulu definira na sljedeći način: „ž *gram.* nepromjenjiva, ob. sasvim kratka riječ koja upotpunjuje značenje punoznačne riječi; čestica, riječca [*li; ne* i sl.]“ (Anić 2004: 1001).

Nadalje, jesnu česticu *Školski rječnik hrvatskoga jezika* definira na sljedeći način: „*čest.* 1. izriče odobravanje ili potvrdu, jesni odgovor na pitanje [*Je li tako? Da.*] 2. izriče zahtjev ili zapovijed [*Da si me smjesta poslušao!*] 3. izriče čuđenje ili sumnju [*Da se nije predomislila?*]“ (Birtić i dr. 2012: 72), dok česticu *ne* opisuje kao česticu kojom se izriče nijekanje ili poricanje, a primjer je sljedeći: Je li tako? – *Ne*. (Birtić i dr. 2012: 369). *Rječnik hrvatskoga jezika* donosi malo opširnije pojašnjenje čestice *da*, a ono glasi: „1 a) izriče čuđenje, sumnju ili protivljenje u obliku pitanja: ~ *je on to rekao?!*; ~ *se nije on u to umiješao?;* ~ *ja idem mjesto njega?* b) uz česticu *zar* pojačava očekivanje niječnoga odgovora

ili odbijanja: *zar ~ da ja znam?!; zar ~ ja čuvam tvoje stvari?! 2 a) kao samostalna riječ ili dio iskaza u dijalogu, potvrđuje izjavu sugovornika ili potvrdna odgovora na pitanje; tako je, jest; on je dobar čovjek. – da; ne može se njemu uvijek vjerovati. – da, imaš pravo; ideš li i ti na izlet? – da 3) udvojeno pojačava izjavu sugovornika ili potvrdan odgovor: ~, ~ sad se i ja sjećam; ~, ~ svakako 4 a) izriče zahtjev ili zapovijed: ~ si odmah došao ovamo! ~ nisam više ni riječi čuo! b) izriče želju; neka: da Bog da!; ~ živi naš predsjednik“ (Šonje 2000: 155). Čestici *ne* dodaje dvanaest značenja, odnosno uloga, a to su poricanje predikatne glagolske radnje, poricanje, nijekanje značenja drugih vrsta riječi ili dijelova rečenice, nijekanje značenja infinitiva u rečeničnom dodatku, u pogodbenim rečenicama izricanje mogućnosti ostvarenja pogodbe ili namjere, ispred zapovjednog načina izricanje zabrane ili poticaja, u upitnim stoji radi isticanja pitanja, nijekanje sadržaja sugovornikova pitanja te je predmetak za tvorbu neodređenih zamjenica i priloga (Šonje 2000: 665). Osim toga, može stajati mjesto čitava niječnoga predikata ako dolazi nakon potvrdnog predikata (On vidi, a ja *ne*.) (Šonje 2000: 665) te mjesto čitava predikata i onda kada se on ne podrazumijeva (*Ne ruke na ženu!*) (Šonje 2000: 665). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, kao i *Rječnik hrvatskoga jezika* donosi detaljnije opise jesno-niječnih čestica s njihova značenjskog stajališta, a sve je potkrijepljeno primjerima. Potvrdnu česticu definira na sljedeći način: „1. u samostalnoj upotrebi znači odobravanje ili potvrđivanje [*Je li tako?* - ~] 2. u dijaloškoj situaciji prije posljednje ponovljene riječi sugovornika [A: *To je lijepo.* B: ~*lijepo.* a. itekako lijepo, još kako lijepo b. izražava sumnju u zn. on kaže, ali nije i sl.] 3. za isticanje i sl. [~*ludih ljudi*] 4. za povezivanje teksta u prisjećanju ili sažimanju izrečenoga i neizrečenoga [*to je bilo.. ~(tako je)*] 5. s prezentom zamjenjuje infinitiv uz glagolsku radnju za koji poticaj dolazi iz subjekta [*neću ~ radim nije me volja*]“ (Anić 2004: 184). Česticu *ne* najopširnije opisuje *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, a neke od uloga čestice *ne* su: riječ za odricanje i negiranje glagolske radnje ili značenja drugih punoznačnih riječi, u negiranom pitanju koje ne traži odgovor (i dovodi u pitanje istinitost prethodnog teksta). Osim definicije i uporabe čestice *ne*, donosi i primjere dijaloških situacija kao: da *ne* bi – ne dolazi u obzir, to nikako; *ne* da *ne* bih (bi) - bih (bi), ali ne mogu. (Anić 2004: 838).*

Dakle, što se same definicije čestica, partikula ili riječca, *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža daje najpotpuniju definiciju. Odnosno, to je jedini rječnik koji u samu definiciju uvodi pojam modalnih riječi te navodi sve istoznačnice pojmu *čestica*. Potom Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, kao i prethodno navedeni rječnik, donosi sve tri istoznačnice, ali i nekoliko primjera čestica. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*

donosi najkraću definiciju čestica te ne navodi pojam *partikule* kao sinonim. *Rječnik hrvatskoga jezika* donosi detaljne definicije jesno-niječnih čestica, a sve to oprimjenjuje velikim brojem primjera. Značenjski je pristup česticama u prvome planu, ali opisane su i sa sintaktičkog pristupa. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* daje najpotpuniji i najopširniji opis potvrđne i niječne čestice, a pristupa im se i sa značenjskog i sa sintaktičkog stajališta, dok *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ima najkraće opise čestice *da* i *ne* te je pristup opisivanju isključivo značenjski.

Dragutin Raguž čestice definira kao „nepromjenjive riječi koje obično ne stoje samostalno, a ubrajaju različite riječi koje ostaju izvan uobičajenih skupina vrsta riječi“ (Raguž 1997: 277). Dakle, možemo zaključiti kako druge vrste riječi ponekad mogu biti u službi čestica. Na primjerima *li*, *neka* i *je* odnosno *jest* opisat će se rječnički prikaz tih riječi i objasniti kako ih rječnici opisuju.

Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje (2009.) ističe kako je *li* u pogodbenim rečenicama veznik, ali se može ponašati kao čestica ako je surečenica nezavisna. *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda Miroslava Krleže *li* definira kao česticu koja se umeće u rečenice kao stilsko pojačanje pitanja, pogodbe, čuđenja i divljenja (Šonje 2000: 539). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2012.) *li* pak definira i kao česticu koja uvodi pitanje, ali i kao veznik, odnosno *li* „ima vezničku funkciju u zavisnosloženim namjernim rečenicama, uvodi namjernu surečenicu (uz obvezatnu negaciju i glagol *biti* u kondicionalu, npr.: *ne bi li*) (Birtić i dr. 2012: 287). Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (2004.) *li* definira kao česticu, ali ju opisuje i kao poštapalicu u većim cjelinama govora: „*I tako smo se, jelda, lijepo dogovorili, jelda, i sve se obavilo kako treba.*“ (Anić 2004: 681).

Suvremeni hrvatski gramatički opisi slažu se kako veznik *neka* može biti u službi čestice kada iskazuje zapovijed, želju, blagoslov, proklinjanje te dopuštanje. *Rječnik hrvatskoga jezika* posebno opisuje česticu *neka*, a posebno veznik *neka*. Tako česticu opisuje na način: „*neka čest* 1 služi u tvorbi treće osobe jednine i množine zapovjednoga načina: ~ *dode!*, ~ *dođu!* 2 izriče dobru želju za drugu i treću osobu: ~ *živi naš predsjednik!*; ~ *si mi zdrav!* 3 na početku rečenice pojačava njezin izraz; ma: ~, *pusti ga*; ~, *što sad mogu*“ (Šonje 2000: 672). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* također opisuje prvotno kao česticu koja uvodi imperativ za treće lice, ali može biti u vezničkoj funkciji u zavisnosloženim rečenicama, odnosno uvodi dopusnu surečenicu, a kao primjer navode: „*Neka me ubiju, ne znam!*“ (Birtić i dr. 2012: 373). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića *neka* opisuje kao zavisni,

namjerni, pogodbeni, dopusni veznik, ali ne i kao česticu. Međutim, kao drugu natuknicu navodi da je *neka* „riječ za iskazivanje modalnih sadržaja (zapovijed, poticaj) (Anić 2004: 846).

Silić i Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005.) navode naglašeni oblik trećega lica pomoćnog glagola *biti* koji može biti u službi jesne čestice, a u razgovornom stilu može doći oblik *je* (*Je, javili su se!*) (Silić – Pranjković, 2005: 256). *Rječnik hrvatskoga jezika* naglašeni oblik trećega lica pomoćnog glagola *biti* definira na način: „jest *čest* potvrđuje ono što je sugovornik izrekao; tako je, da: ~, *sad i sam vidim*“ (Šonje 2000: 416). Dakle, opisuje ga kao česticu, dok *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne opisuje naglašeni oblik pomoćnog glagola *biti*, a nenaglašeni opisuje samo kao osobnu zamjenicu (Birtić i dr. 2012: 218). Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* opisuje *jest* odnosno *jeste* kao treće lice prezenta glagola *biti*, ali i kao „uzvik kojim se potvrđuju riječi sugovornika u dijaloškoj situaciji; da, *opr. ne, nije*“ (Anić 2004: 524).

4.1. Usporedba rječničkog pristupa opisu čestica u odnosu na gramatički

Pri opisu čestica u suvremenim rječnicima korišteni su *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2012.), *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda Miroslava Krležje (2000.) i *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (2004.). U ovom će se poglavlju ukratko usporediti opis pojma *čestica* u navednim rječnicima s opisima u suvremenim gramatičkim opisima, a na primjeru jesno-niječnih čestica usporedit će se pristup opisivanju.

Što se samih definicija čestica, odnosno partikula ili riječca tiče, može se zaključiti kako se podudaraju s gramatičkim opisima te, kao i gramatike, rječnici uključuju najbitnije obilježje čestice, a to je da mijenja značenje riječi ili rečenice. Što se jesno-niječnih čestica tiče i njihova opisa, možemo zaključiti kako Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* pristupa, kao i gramatike, dvojako – i sa sintaktičkoga i sa značenjskoga stajališta, dok *Školski rječnik hrvatskoga jezika* čestice opisuje samo značenjski. Nadalje, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* donosi potpunija značenja jesno-nijesnih čestica od gramatika namijenjenih osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju, a to su *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham te *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje* autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića. Možemo zaključiti kako Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, iako je rječnik, donosi prikaz čestica jednakovrijedan prikazu čestica u suvremenim hrvatskim gramatikama namijenjenih za visoke škole i učilišta.

Što se pripadnosti čestica drugim vrstama riječi tiče, svi gramatički opisi daju konkretne i oprimjerene uporabne opise veznika *li*, *neka* te naglašenog oblika pomoćnog glagola *biti* u trećem licu, odnosno opisuju ih kao takve, ali i kao čestice. Valja istaknuti kako hrvatski suvremeni gramatički opisi *jest* opisuju kao česticu, dok Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* ne navodi *jest* kao česticu nego kao uzvik.

5. ZAKLJUČAK

Čestice se opisuju kao nepromjenjiva vrsta riječi kojima se izriče govornikov stav prema nečemu, a završni je rad obuhvatio šest suvremenih gramatičkih opisa te tri suvremena rječnička opisa čestica. Prema namjeni, gramatike su podijeljene u tri skupine: za osnovnoškolsko obrazovanje, za obrazovanje na učilištima te znanstveni pristup opisu čestica. Prikazali su se opisi čestica i njihove podvrste. Tako *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (2012.) Sande Ham te *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (2009.) autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića posvećuju najmanje pažnje česticama, odnosno sadrže najmanje podvrsta i najkraće su opisane, a naglasak je stavljen na značenjskoj razini. Drugoj skupini pripadaju *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i suradnika (2005.) te gramatika Josipa Silića i Ive Pranjkovića pod nazivom *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta* (2005.). Iako je namijenjena srednjoškolskom obrazovanju, gramatika Josipa Silića i Ive Pranjkovića daje najopširniji pregled čestica sa sintaktičkog, ali i značenjskog stajališta. Toj skupini, kao posebnoj vrsti, pripada *Praktična hrvatska gramatika* (1997.) namijenjena „strancima“ s već stečenim osnovnim znanjem hrvatskoga jezika, a koja prilikom opisa čestica uporabnu komponentu stavlja u prvi plan. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* autora Stjepana Babića i dr. (2009.) opisna je gramatika pisana sa znanstvenog stajališta o hrvatskome jeziku te pripada trećoj skupini. Druga i treća skupina čestice opisuje i značenjski i sintaktički, a takav pristup ima i Aničev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (2004.) i *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000.), dok *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (2012.) pristupa samo značenjski, kao i gramatike namijenjene višim razredima osnovnih škola.

6. LITERATURA

1. Anić, V., *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 2004.
2. Babić, S., Težak S., *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Školska knjiga, Zagreb, 2009.
3. Babić, S., Brozović, D., Škarić I., Težak, S., *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 2007.
4. Barić E., Lončarić M., Malić D., Pavešić S., Peti M., Zečević V., Znika M., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
5. Birtić, Matea i dr. (ur.), *Školski rječnik hrvatskoga jezika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
6. Ham, S., *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
7. Pranjković, I., *Prilozi kao „riječi svijju vrsta“*, *Suvremena lingvistika*, br. 34., str. 243. – 249., 1992.
8. Raguž, D., *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.
9. Silić, J., Pranjković, I., *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
10. Simeon, R., *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, sv. 1., MH, Zagreb, 1969.
11. Šonje, J. (ur.), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, Zagreb, 2000.